

Історія Наукової бібліотеки ХДЗВА в особах директорів бібліотеки

(стислий виклад)

У 1805 році на медичному факультеті Харківського університету була заснована кафедра лікування тварин (скотолікування) - саме ця дата вважається започаткуванням вищої ветеринарної освіти на Сході України, а у 1839 році створено ветеринарну школу, що стала базою для відкриття, за наказом міністра народної освіти, ветеринарного училища першого розряду (вищого). Днем офіційного урочистого відкриття Харківського ветеринарного інституту є 1 серпня 1851 року.

Першим директором Інституту (з 1851 року до 1867 року) був **Наполеон Дем'янович Галицький**, який створював бібліотеку шляхом накопичення наукових та навчальних видань.

З 1867 року до 1887 року директором Інституту, а також завідувачем бібліотеки був професор **Михайло Нестерович Мельниченко**, який шляхом книгообміну на наукову збірку ХВІ збільшив фонд бібліотеки різноманітними (всього 23 назви) виданнями навчальних та наукових закладів країни – «Ветеринарний фельдшер», «Записки Імператорського Харківського університету» та ветеринарну хроніку від земських управ країни.

З 1887 року до 1916 року бібліотеку очолює професор **Аркадій Олександрович Раєвський**, під керівництвом якого реконструюються старі та будуються нові допоміжні корпуси – бібліотеки, хімічної лабораторії, клініки дрібних тварин, клініки заразних хвороб тварин, кафедри патологічної анатомії, що розміщувались на вулиці Сумській та збережені донині - наразі це Дім дитячої та юнацької творчості.

В бібліотеці Інституту були накопичені видання книг та журналів, різноманітні видання зі спеціальностей, що були у колі ветеринарної освіти. Бібліотека відповідно до статті 50 «Положення про Інститут» декілька років знаходилась під керівництвом професора **Миколи Володимировича Рязанцева**, якого було обрано Вченою радою Інституту. Річний бюджет бібліотеки складав 1000 крб і був визнаний зовсім недостатнім. Щорічно бібліотека закуповувала майже 20 примірників книг. У 1906 році започаткували друк каталогу, але через брак коштів він вівся вкрай повільно, тому лише у січні 1912 року бібліотека мала друкований каталог з відділів - Анатомія, гістологія; Бактеріологія, паразитологія, інфекційні захворювання; Тваринництво; Сільське господарство; Фармакологія, фармація, фармакогнозія та загальна терапія; Фізіологія та фізіологічна хімія, тощо. На 1 січня 1916 року на обліку каталогу рахується майже 13 тисяч примірників, значна кількість яких були надані безкоштовно

професорами та лікарями ветеринарної медицини. Окрім професорів та викладачів, бібліотека обслуговувала студентів та лікарів ветеринарної медицини - всього 250 осіб, книговидача щороку складала від 500 до 700 примірників. Найбільший попит був на видання «Бактеріологія» автор Габрічевський, «Гістологія» автор Штерн, «Загальна фізіологія» автор Ферворн, «Анатомія» автор Светлов.

З 1906 року до 1913 року бібліотека розміщувалась у квартирі директора, а у 1912 році Радою внесено у кошторис спеціальні кошти 300 крб заробітної платні помічниці бібліотекаря С. Т. Савицькій, яка володіла німецькою мовою та була рекомендована фірмою Дарре, що займалась видавницькою діяльністю та розповсюдженням видань. Щорічно Рада обирала Бібліотечну комісію, яка наглядала за розвитком і діяльністю бібліотеки. На початок 1918 року бібліотека налічувала лише 15300 примірників та декілька років поспіль після революції фонд не поповнювався за причин нестачі коштів, і тільки у 1928 році були надані кошти на придбання видань у кількості 350 крб та 800 крб на передплату періодичних видань.

Під час Другої світової війни від прямого влучання німецької бомби в будівлю Інституту, фонд бібліотеки повністю знищено пожежею, тому видання бібліотечок кафедр започаткували бібліотеку Інституту, а закупівля у букіністичних магазинах та надання безкоштовно з інших вузівських бібліотек країни певних видань з ветеринарної медицини, значно збільшили фонд бібліотеки Харківського ветеринарного інституту.

Не менш цікава історія бібліотеки Харківського зоотехнічного інституту, що була сформована на базі фонду бібліотеки Харківського землеробного училища (вищий навчальний заклад). Бібліотека Училища у січні 1890 року складалась з трьох відділів – відділу фундаментальних видань – налічував 277 примірників; відділу підручників – 18001 примірник, з них 1750 примірників підручників та 51 примірник атласів, мап тощо; відділу видань для студентства - 194 примірника. У фонді бібліотеки були у наявності наукові видання зі скотарства, землеробства, лісівництва та науково-популярні видання з історії сільського господарства, географії, природничих наук та художня література. Бібліотека підпорядковувалась безпосередньо директору училища **Сергію Олександровичу Ляпідевському** з 1906 року до 1914 року. У січні 1919 року фонд бібліотеки Училища налічує майже 10 000 примірників та у довоєнні часи поповнювався незначною мірою, а у період Другої Світової війни краща частина фонду – майже 40 тисяч примірників – була забрана до фашистської Німеччини та по закінченню бойових дій частина фонду була повернута Інституту.

У 1961 році були об'єднані два Інститути, що споріднені за профілем навчального процесу, за тематикою та методами наукових досліджень, цілям та завданням сільськогосподарського виробництва – Харківський ветеринарний та Харківський зоотехнічний. У фонді бібліотеки об'єднаного Харківського зооветеринарного інституту налічувалось майже 200 тисяч примірників, чисельність штату складала 10 осіб. Директор бібліотеки **Лисанський Олександр Георгієвич** керував бібліотекою з 1961 року до 1976 року та особливу увагу приділяв комплектуванню фонду бібліотеки за вимогами нових створених кафедр, факультетів, нових навчальних планів. Не менш важливим завданням бібліотеки було виховання студентської молоді за допомогою студентських вечорів, оглядів літератури, виставок та відкритих переглядів літератури.

Саме у цей час Інститут працює за новими навчальними планами обох спеціальностей «Ветеринарія» та «Зоотехнія», де успішно проводились спеціалізації з птахівництва, технології виробництва молока та яловичини на промисловій основі. Всі ці зміни в навчальній та науковій діяльності Інституту вимагали нової організації роботи бібліотеки, яку у період з 1976 року до 1982 року очолювала **Мар'я Сергіївна Кав'ярова**. В цей період у роботу бібліотеки були впроваджені нові методи обслуговування читачів, вивчався передовий досвід роботи інших бібліотек міста та країни.

З 1983 року до травня 1993 року завідувачкою бібліотеки працювала **Тамара Семенівна Бондарева**, яка основним напрямом роботи вважала створення працездатного колективу спеціалістів, які здатні до змін, до вивчення нових методів і технологій бібліотечної справи, тому до роботи бібліотеки були залучені молоді спеціалісти профільного закладу освіти міста Харкова, змінена структура бібліотеки, штат бібліотеки поповнився новими посадами, а методична робота - новими напрямками та завданнями, особлива увага приділялась підвищенню кваліфікації співробітників бібліотеки, вивченню нових можливостей у заохоченні працівників до праці – додаткова оплата праці, преміювання, нагородження безкоштовними путівками в санаторії країни, надання житла для молодих спеціалістів у житловому фонді Інституту. Ці методи мали гарний результат, у бібліотеку прийшов колектив молодих, працелюбних спеціалістів, які хотіли і могли працювати на покращення, це – *Надія Олексіївна Анічина* (старший бібліотекар відділу обслуговування); *Тетяна Яківна Марченко* (завідувачка сектору культурно-масової роботи); *Любов Іванівна Бездольна* (завідувачка відділу обслуговування, а надалі заступник завідувачки бібліотеки); *Марина Борисівна Кукліна* (завідувачка відділу довідково-бібліографічної роботи); *Гусаренко Наталя Анатоліївна* (завідувачка відділу книгозберігання) та інші спеціалісти, що залишили свій відбиток у покращенні роботи бібліотеки. Штат бібліотеки складав 36 співробітників, фонд налічував

400 тисяч примірників літератури, з них навчальної майже 100 тисяч, 60 тисяч наукової, 50 тисяч художньої, 5 тисяч унікальної літератури.

Бібліотека мала чотири відділи: відділ комплектування та наукової обробки літератури, відділ книгозбереження, відділ обслуговування, відділ довідково-бібліографічної та інформаційної роботи. До послуг читачів надані три абонементи, чотири читальні зали. Бібліотека обслуговувала більше 12 тисяч читачів, книговидача складала понад 400 тисяч видань, а фонд поповнювався 25 - 30 тисяч примірників щорічно, а періодичних видань майже 200 назв.

Діяльність бібліотеки була спрямована за напрямками – обслуговування читачів, масова робота та пропаганда книги, довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування читачів, комплектування фонду, робота з оптимізації та зберігання фонду, робота з довідково-пошуковим апаратом бібліотеки. Скороченню термінів надання літератури сприяли механізація процесів доставки запитів і книг – було встановлено сучасний книгопідйомник, що з'єднав книгосховище з абонементом наукової літератури. У створенні нової системи обслуговування вагомий внесок зробили *Ганна Андріївна Невдобенко, Зінаїда Миколаївна Гавриліна, Любов Тимофіївна Іщенко, Ліна Анатоліївна Кроміна, Зоя Олексіївна Шебельніченко, Інна Володимирівна Скубченко, Марія Михайлівна Холодкова.*

Галині Ігорівні Гарагулі та Галині Віталіївні Свириденко необхідно було виконати великий комплекс робіт, що пов'язані з інформаційно-бібліографічним обслуговуванням читачів, індексацією нової літератури та реіндексацією усього фонду бібліотеки, редагуванню, насамперед, Систематичного каталогу, який у той час був «умовно систематичним» і був створений за списками рубрик і підрубрик комплексно-системного каталогу ЦНСГБ, тобто об'єднував систематичний та предметний каталоги без використання УДК. Допомогою були вищі спеціальні освіти лікаря ветеринарної медицини та зооінженера, що мали ці співробітники, і чітко розрізняли типи хвороб, питання генетики тварин, біологічні особливості тварин, тваринництво тощо, це дало змогу набути досвід і у наступні роки, разом з *М. Б. Кукліною*, створити тематичні та бібліографічні покажчики, упровадити нові для бібліотеки схеми бібліотечно-бібліографічної класифікації і забезпечити високий рівень довідково-бібліографічного апарату бібліотеки.

У 1991 році Харківський зооветеринарний інститут святкував своє 140-річчя як великий навчальний, науковий та виробничий центр аграрного комплексу країни. У складі Інституту були п'ять факультетів, на тридцяти кафедрах працюють майже триста викладачів, серед яких 20 професорів, 150 доцентів, кількість студентів становить більше п'яти тисяч осіб. В Інституті ведеться підготовка національних кадрів для країн Східної Європи, Азії, Африки та

Латинської Америки, більше 600 іноземних громадян отримали дипломи зооінженерів та лікарів ветеринарної медицини, отримали дипломи кандидатів наук та успішно працювали у різних країнах Світу. В цей період активно проводилась робота з підготовки наукових кадрів в аспірантурі, були три Спеціалізовані ради з захисту кандидатських дисертацій. Інститут ініціював та успішно впровадив у практику низку пропозицій, що були спрямовані на покращення професійної підготовки спеціалістів тваринництва і це відбилося у типових навчальних планах та програмах, підручниках та навчальних посібниках за багатьма навчальними дисциплінами. Ці зміни, в свою чергу, поставили нові завдання для бібліотеки.

З червня 1993 року, майже тридцять років, до січня 2021 року (до об'єднання бібліотек чотирьох ЗВО у Державний біотехнологічний університет) бібліотеку очолювала **Галина Віталіївна Свириденко**. Початок дев'яностих років минулого століття характеризувались як роки економічної нестабільності, кризи економіки та фінансово-грошової сфери, що негативно вплинули і на життя Інституту, і, як наслідок, на розвиток бібліотеки. Штат бібліотеки було скорочено у два рази, мізерна заробітна плата, відсутність житлового фонду – все це не сприяло закріпленню молодих фахівців, залишились тільки справжні ентузіасти. Виникали проблеми, пов'язані з незбалансованістю системи книговидавання, книгопродажу, бібліографічної справи. Саме в цей час багато зусиль було докладено для відтворення реальної картини якісного та кількісного складу бібліотечного фонду. Уперше за час існування бібліотеки було проведено «фронтальний» переоблік всього фонду, а також звірка з бухгалтерськими документами - результатом цього стало зменшення фонду на сто тисяч примірників.

Рік 2001 відкрив нову сторінку в історії бібліотеки, коли Академія передала бібліотеці 15 комп'ютерів, 3 принтера, 4 сканера, потужний копіювальний апарат. З їх появою виникла необхідність у навчанні співробітників бібліотеки основам комп'ютерної грамотності.

Академія у той час співпрацювала у межах програми «TEMPUS – проект» з Вільним університетом м. Берліна (Німеччина) та Університетом м. Утрехт (Нідерланди). Основними напрямками цієї діяльності є використання європейського досвіду підготовки лікарів ветеринарної медицини з урахуванням вимог європейських навчальних програм; широке використання у навчальному процесі комп'ютерної техніки та інформаційних технологій; реструктуризація навчально-практичного комплексу Академії. Перед бібліотекою постало завдання з виконання другої складової частини програми, саме – інформаційного забезпечення навчального процесу шляхом упровадження сучасних інформаційних технологій. Великим стимулом для

розвитку стали міжнародні контакти – у 2002 році директорка бібліотеки пройшла стажування у бібліотеці ветеринарного факультету Вільного університету м. Берліна (Німеччина), результатами якого були створення веб-сторінки бібліотеки, набуття досвіду роботи зі світовими інформаційними ресурсами, базами даних, створені CD та VIDEO – теки навчальних фільмів за профілем Академії. Зарубіжний досвід дав новий погляд на проблему упровадження сучасних інформаційних технологій у роботу бібліотеки, змусив переглянути систему організації цієї роботи, замислитись над шляхами і методами. Тому була створена локальна автоматизована мережа з 15 комп'ютерів з підключенням до мережі Інтернет, електронної пошти, придбано АІБС Лібер-Медіа з модулями «комплектування», « електронний каталог», «читач», « книговидача».

Директоркою були розроблені - План автоматизації бібліотеки та План навчання співробітників бібліотеки з метою підготовки персоналу до роботи в умовах використання комп'ютерних технологій. Багато зусиль, творчої наснаги та працелюбності доклали до оволодіння новими методами співробітники *бібліотеки Зінаїда Іллівна Шакула, Тетяна Олександрівна Зінченко, Тетяна Миколаївна Стешенко, Людмила Миколаївна Казбан* . Менше року знадобилось колективу бібліотеки щоб надати штрих-коди 110 тисячам примірників навчальної літератури та ввести їх до електронного каталогу. Бібліотека у 2003 році увійшла до консорціуму з доступу у режимі он-лайн до журналів видавництва «Шпрингер», тобто читачі мали доступ до 500 повнотекстових журналів. Також бібліотека стала членом світового переліку розсилки ветеринарних бібліотек «Vetlib-1», що дозволяло здійснювати електронну доставку документів та одержувати консультації щодо впровадження інформаційних технологій. Над цим напрямом роботи працювала директорка бібліотеки. Того ж року на базі бібліотеки Академії Міністерство аграрної політики України проводило Міжнародну науково-практичну конференцію керівників бібліотек аграрних закладів освіти 1-4 рівнів акредитації за темою « Створення корпоративної системи інформаційних ресурсів галузі : шляхи взаємодії», участь в якій приймали більше ста осіб з різних країн.

За результатами рейтингу у 2003 році бібліотека посіло перше місце серед бібліотек аграрного профілю закладів вищої освіти України , а директорка Г. В. Свириденко стала переможцем Четвертого Обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Директор вузівської бібліотеки».

У 2003 році були проведені ремонтні роботи у приміщеннях бібліотеки з заміною систем опалення та освітлення, заміна підлоги, переобладнання абонементів та відділів, придбані нові меблі та обладнання.

Відвідувачі окрім традиційних форм обслуговування, отримали можливість скористатись послугами Інтернет; замовити електронні доставку документів; сканувати документи; замовити ксерокопіювання документів; отримати інформацію про наявність у бібліотеці необхідного документу; замовити та отримати тематично-інформаційні добірки документів традиційними та електронними засобами; укласти договір на інформаційно-бібліотечне обслуговування організації чи колективу; відвідувати різноманітні книжкові експозиції та масові заходи.

Основними показниками роботи бібліотеки були наступні : кількість читачів за єдиним читацьким квитком - 5 тисяч; кількість відвідувань – 130 тисяч; кількість книговидач – 300 тисяч. Бібліотека проводила диференційоване обслуговування читачів через систему абонементів (навчальної, наукової, художньої літератури) та читальних залів (студентський читальний зал та зал довідково-бібліографічного відділу) , кафедральних бібліотечок та філій. Фонд бібліотеки складав 300 тисяч примірників (150 тисяч назв), з них – 210 тисяч книг, 15 тисяч журналів, 200 річних комплектів газет, 12 тисяч спец видань. За галузями знань література поділялась наступним чином : наукова – 85 тисяч примірників, навчальна 150 тисяч примірників, гуманітарна – 45 тисяч примірників , сільськогосподарська – 150 тисяч примірників, художня – 45 тисяч примірників.

Окрім традиційних завдань на бібліотеку було покладено інші, що не є основними, але вимагали багато зусиль та часу на виконання – це і організація науково-практичного журналу «Ветеринарія. Технології тваринництва та природокористування», реєстрація у Мінюсті, надання ISSN для принт - та он-лайн версій НПЖ ВТТП, ведення сайту цієї наукової збірки, робота з авторами статей та науко-метричними базами даних та інші умови за вимогами МОН України. Цей напрям роботи виконували директорка Г.В.Свириденко та завідувачка відділом Т.О.Зинченко, під керівництвом яких були виконали умови НМБД Scopus , WoS та всі вимоги для входження цього науково-практичного журналу до категорії «А», вищої категорії МОНУ.

Колектив бібліотеки того часу чітко усвідомлював що інноваційні процеси вищої школи посилюють роль бібліотек і ускладнюють їх завдання, що необхідно буде зробити своєрідний « стрибок у майбутнє» до так званої бібліотеки без меж, коли читач не залежить від ресурсів локальної книжкової колекції, а зможе завдяки створеним бібліотекою умовам мати у розпорядженні скарби, які накопичили бібліотеки всього Світу.

Вся система інформаційного обслуговування на той час створювала необхідні умови для забезпечення користувачів якісними інформаційними продуктами та всебічно , у повному обсязі надавала допомогу у підвищенні якості освіти.

